

и више је него добродошао ако имамо у виду неколико кључних проблема пред којима се налазе читаоци свих профила: будућност и моћ Књижевности; питање смисла књижевног дела као првостепене важности; откривање финеса у тумачењу; амбивалентност значења; надинтерпретација као интерпретација интерпретације; писање историја историја књижевности, те модернизација књижевне историографије...

Јелена МАРИЋЕВИЋ

ТЕХНИКЕ УДАРА НА НАРОДЕ

Сергеј Кара-Мурза, *Демонџа народа*, Информатика А. Д. – Преводилачка радионица Росић, Београд 2015

Три столећа стваран руско-совјетски-постсовјетски образовни систем – свестран, солидан и најширим слојевима становништва доступан – као један од својих резултата има и стварање научних кадрова који неретко имају две или више специјализације из посве различитих научних области у којима се усавршавају. Понекад, то су научници који су подједнако верзирани у егзактним, природним и друштвено-хуманистичким наукама, а који у својој каријери остварују запажене резултате у више колона или који се у једној фази свог научног рада баве једном, а у другој фази више другом научном облашћу. Њихови резултати су неретко занимљиви, а понекад и веома запажени. Добро су познати искораци светски славног математичара Игора Шафаревича у друштвено-историјска истраживања („Социјализам као појава светске историје”, „Русофобија”), биолога Петра Турчина у обнављање теорија успона и падова цивилизација („Рат и мир и рат”), географа и историчара Лава Гумилјева у етнологији („Етногенеза и биосфера”) или филолога Јурија Борјева о историји цивилизација („Парадигма савремене епохе”).

Научна биографија Сергеја Кара-Мурзе (р. 1939, Москва) пружа нам изразити пример природњака који се постепено преусмерио ка друштвеним истраживањима: овај магистар хемије и доктор методологије у егзактним наукама временом се окренуо друштвеним наукама и постао истраживач Института за друштвене и политичке студије Руске академије наука и професор јавне политике на универзитету „Ломоносов”. Плодан је аутор великог броја радова и књига, међу којима су најзапаженије *Манипулација свецићу*, *Совјетска цивилизација*, *Русија и Зајад: њарадигме цивилизације*, *Грађански рај у Русији* итд. *Демонџа народа* представља Кара-Мурзин политички бестелер из 2007. године који је, након *Манипулације свецићу*, друго његово дело преведено на српски језик.

Демонтиража народа својом садржином припада „студијама национализма”, мултидисциплинарној области која обједињава различита сазнања политичких наука, антропологије, социологије, студија културе, међународних односа, историје уметности, етнографије. Својим приступом ова књига представља новитет и приметно освежење у односу на очекивања везана за радове из ове дисциплине у западним друштвеним наукама. Залажући се за свеобухватно разумевање феномена нација и национализма без заузимања субјективног става и ангажовања, тј. друштвеног деловања, на Западу се „студије национализма” пословично заогрћу ореолом објективности, мада оне у значајној мери доприносе теоријском уобличавању дискурса којима се остварују интересне пројекције и позиције моћи, то јест постижу политички циљеви. У Кара-Мурзиној рецепцији „студије национализма” добијају нову улогу: нескривено се залажући за пуно разумевање феномена народа и његове демонатаже зарад одбране руског (тачније „русијанског”) народа као идентитетски угроженог, нападнутог, Кара-Мурза улаже значајан научни труд да допринесе обнови његовог вредносног и политичког система. Он полази од цивилизацијског приступа у коме се идентитетска обнова намерава спровести кроз поновно „склапање” постојећих културно-колективних идентитета од његових социјално и идентитетски раскомаданих пост-совјетских остатака. Овладавање савременим научним представама о етносима, народима и нацијама, о везама солидарности, као и он национализму и технологијама њихове примене, путеви су ка овом циљу.

Кара-Мурза, дакле, преузима достигнућа и постојеће дефиниције и типологије из западних „студија национализма” али их ставља у други контекст, делом их модификује и даје им сасвим особену улогу: да би разумео технике савремене демонатаже руског народа, он прикупља сазнања о стварању народа и нација уопште, исцрпно нас обавештава о начинима њиховог одржавања као и о поступцима њихове демонатаже, деконструисања.

Као савремени настављач традиције руског народњаштва, Кара-Мурза целокупну савремену руску националну ситуацију сагледава кроз опозицију Русије и Запада, две међусобно вредносно веома удаљене цивилизације: у традиционалном руском вредносном систему човек је укључен у солидарне структуре у којима преовлађују неграмзивост и милосрдно испомагање, за разлику од западног грађанског друштва у коме преовладава атомизација, такмичење, похлепа и индивидуалистички схваћен интерес. Комунизам у Русији је, уз све своје грешке и мане, почивао на руском наслеђу прикладном солидаризму и неграмзивиости; зато је он тамо испрва и победио те потом остварио значајне друштвене резултате видљиве у стабилности, друштвеној равноправности, једнакости и поступном културном уздизању становништва. Према Кара-Мурзи, перестројка и распад СССР-а прекинули су и преокренули

овај процес, након чега се против руског идентитета води непрестани „хладни грађански рат”. У њему се, подстакнут импулсима глобализације, спроводи систематичан план „културног преображаја” народа кроз обезвређивање његових традиционалних веровања и вредности које су одржавале везе према ближњима, подстицале добра дела, доприносиле самосвести и на тај начин повезивале људе у народ. Истовремено, овај „пројекат” покушава да имитира и накалеми Запад у Русији, што доводи до културног срзавања неспособног да одговори на стварне изазове времена. Данас се уништавање држава и народа, сматра Кара-Мурза, не врши више толико путем преврата и освајања већ путем деконструкције идентитета и стварања нових, међусобно антагонизираних идентитета те међусобног хушкања разних етноса и народа. Демонтирањем народа ишчезава његова заједничка воља, чиме слаби и држава при сучељавању са спољним изазовима. *Демонијажа народа* детаљно описује читаву палету начина деконструисања руског народа: стварање нација од мањих етничких заједница или издвајање група са регионалним особеностима, подривање националног самопоуздања кроз набијање комплекса кривице, пропагирање пресељења у иностранство, кривотворење историје на штету народних идеала итд.

Теоријски оквир за разумевање свих ових техника Кара-Мурза преузима из „студија национализма”, критикујући при томе наслеђе просветитељства које је занемаривало појаву етничности и његове везе са народом и нацијом, а употребљавајући његове главне типолошке опозиције при разумевању нација на начин примордијализма и конструктивизма. Следећи познату стручну дебату између Гелнера и Смита, Кара-Мурза примордијализам сматра приступом који нацију види као природну, аисторијску датост, као исконско обележје у оквиру кога људи вечито живе, а које имају своје интринсичне, непромењиве особине. Примордијалисти, дакле, реалност постојања колективног идентитета пројектују у прадавну прошлост, отнологизују је и истовремено натурализују. Конструктивизам, напротив, одбацује идеју урођеног, биолошког обележја етничности и сматра да је она резултат деловања социјалних чинилаца у конкретним друштвеним и историјским околностима. Конструктивисти сматрају да су етноси и нације историјски настале категорије, а међусобно се разликују по томе од када потичу, тј. да ли су обе или само једна предмодерне појаве. Коперниканским обртом креативно примењујући ову типологију (која се на Западу најчешће користи да се све савремене нације прикажу као измишљене, „конструисане” од стране елита и њихове националистичке идеологије у процесима модернизације, а чије су етничке основе крајње проблематичне) на руски и „росијански” случај, Кара-Мурза прилично убедљиво доказује како се још у царској Русији са Запада запатио примордијалистички концепт који је поступно разним етничким групама на простору Евроазије онтологи-

зовао њихове специфичности и тако допринео њиховом прерастању у самосталне нације. Примордијализоване а у ствари нове нације су се после антагонизовале и тако довеле до политичког и социјалног разарања друштва и његових традиционалних солидаристичких веза које су вековима постојале у „росијанском” идентитету. Насупрот томе, Кара-Мурза усваја конструкционистички приступ као исправан али му даје другачију, квалитативну усмереност, показујући како су и народи и нације настали, развијали се и мењали кроз историју, али на посебним вредносним и идејним темељима који се не садрже интринсишно у самом етносу. Уз аргументовано прављење дистинкције у односу на западне концепте конструктивистички схваћеног народа, Кара-Мурза придодаје своју дефиницију која народ сматра носећом структуром друштва. Њега чине људи повезани одређеним идејама и интересима који стичу нова својства, несводива на својства њених делова.

Представе о народу, тврди Кара-Мурза, оштро се разликују у западним и незападним друштвима. На феудалном Западу, рецимо, за народ је била сматрана пре свега аристократија – власници и одлучиоци, док су сви остали сматрани пуком масом. У Русији, у новом веку, након петровских реформи којима је била бирократизована и „позападначена” руска аристократија и интелигенција, народ је био одређен управо насупрот њој – као заједница свих оних међу којима пребива традиционални вид солидарности и братске, несебичне испомоћи, без обзира на степен личног и породичног сиромаштва или богатства. Док су на Западу нације створене измишљањем и реинтерпретацијом етничког наслеђа те укључивањем појединаца у политичке заједнице са модерним видовима партиципације (по правилу уз политичко антагонизирање на „нас” и „друге”, пријатеље и непријатеље), у незападним друштвима народи су се одређивали кроз придржавање одређених вредности и идеја те духовних традиција: у Кини, да би се сматрао Кинезом, човек је морао живети у складу са моралом и правилима опхођења, а није га одређивало порекло и језик; у Ирану, било је потребно родити се као Персијанац, али не и довољно: нужно је било постати маздаиста; међу Монголима, неко је кроз брак или по допуштењу поглавара могао постати члан рода, али оно што га је чинило пуноправним чланом није био ни језик ни крв, већ подвргнутост племенској дисциплини.

Росијански народ, показује Кара-Мурза, никад није био тек језички источнословенски и етнички великоруски, већ је био обликован начелима заједништва (опште, задружне својине) и традиционалне културе (хришћанске у првом реду, али и муслиманске). Остаци овог вредносног оквира сада су нападнути и покушавају се демонтирати на два начина, показује Кара-Мурза: 1) кроз социјално разарање – одузимање народу његове заједничке имовине кроз приватизацију и страну колонијализацију и 2) кроз културну деконструкцију, у виду обезвређивања његових

традиција и наметања увезених културних модела који пропагирају индивидуализам и конзумеризам. Томе Кара-Мурза супротставља залагање за обнову „русијанског“ народа кроз обједињавање свих етничких група на начелима солидарности и традиционалног, општечовечанског морала, а у форми тзв. „грађанског национализма“, којим би се превладали постојећи етнички национализми и преостали тињајући сукоби и неспоразуми. Имајући у виду овакве идеале, поједине недоречености, поједностављења и генерализације при објашњавању разлога пропасти совјетског модела те његова по негде непримерена идеализација, као и читав низ прејаких квалификација те теоријских нејасноћа или недоследности (поготово оних при покушајима строгог дефинисања појава и процеса) који се могу пронаћи у Кара-Мурзиној књизи сасвим су опростиви, тако да његова *Демошажа народа* заслужује сасвим солидну оцену.

Александар ГАЛИЋ